

Rivaliteit in historische context

Historisch redeneren over Maurits en Oldenbarnevelt

In deel één van de strip van *Nul tot Nu* hangt Methusalem op enig moment uit het raam om verbaasde voorbijgangers aan te spreken met de vraag: 'wat gebeurde er in 1600?' Meteen komt de Slag bij Nieuwpoort over de lippen, maar wat er precies gebeurde weet niemand. Dit voorbeeld maakt duidelijk hoezeer het jaartal een symbool is geworden voor reproductieve kennis zonder betekenisgeving. Het schoolvak blijft op deze manier het imago houden van jaartallen en namen leren zonder hieraan betekenis te kunnen geven. Kennis is van belang voor het historisch redeneren. Het is tijd voor eerherstel van de Slag bij Nieuwpoort.

Arnoud Aardema
is vakdidacticus
Geschiedenis aan de
ILS-RU Nijmegen.

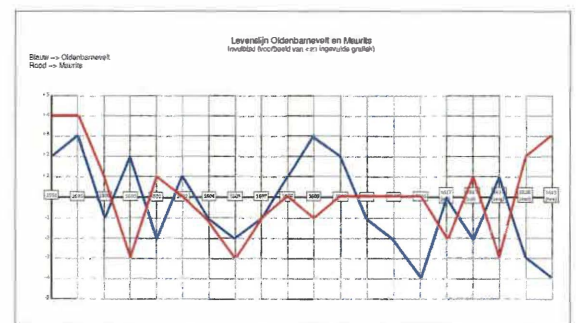
► Onlangs maakte de historicus Ankersmit een analogie van deze periode met de problemen waarmee de Europese Unie op dit moment kampt. Een interessant artikel voor gebruik in de klas. F. Ankersmit, 'een economisch ongevalletje' in *Trouw* 10 september 2011.

Door de punten in de grafiek te verbinden, zien de leerlingen dat de standpunten van Van Oldenbarnevelt en Maurits steeds verder uit elkaar liepen.

In de stofomschrijving van het eindexamen-thema 'Republiek in een tijd van vorsten' wordt expliciet aandacht besteed aan Johan van Oldenbarnevelt en Maurits van Nassau. Deze historische figuren speelden een belangrijke rol in de eerste jaren van de oprichting van de Republiek. Tot voor kort waren de namen Oldenbarnevelt en Maurits nauwelijks terug te vinden in de methoden of het curriculum van de middelbare school. Dit terwijl Oldenbarnevelt als een van de grootste staatsmannen uit de vaderlandse geschiedenis wordt beschouwd en de kwaliteiten van Maurits als legeraanvoerder worden geroemd. De Republiek was net gevestigd maar was nog geen vanzelfsprekendheid, hetzelfde geldt voor de machtsstructuren binnen de Republiek. Tegen deze achtergrond ontwikkelt zich een machtsstrijd tussen twee personen die symbool staat voor de problemen die de jonge Republiek te verduren krijgt.¹ Het is dan ook goed dat het conflict tussen Maurits en Oldenbarnevelt een plaats heeft gekregen in de stofomschrijving over de Republiek.

Moeite met vraag

Bij het examen havo 2010 eerste tijdvak werd leerlingen een vraag gesteld over de reactie van tijdgenoten op de komst van immigranten aan het einde van de zestiende eeuw. Het eerste deel van de vraag, meer tekstverklaring dan een historische vraag, werd door de leerlingen vrij goed gemaakt. Met het tweede deel van de vraag hadden de leerlingen duidelijk meer moeite, zo bleek tijdens het nakijken. Leerlingen vinden het moeilijk om het hande-

len of denken van de mensen (in de bron) te koppelen aan hun achtergrond (stadsbestuur en calvinistische predikant). Het doel van de werkvorm 'levenslijn' is om leerlingen te laten nadenken over het handelen van mensen en dat te plaatsen in de historische context. Leerlingen krijgen een instructieblad met achtergrondinformatie over de Republiek aan het einde van de zestiende eeuw en over de twee hoofdpersonen, Oldenbarnevelt en Maurits. Op de achterzijde van de instructie staat een lijst met jaartallen en beschrijvingen. Als de instructie en achtergrondinformatie is doorgenomen, gaan ze aan de slag met de opdracht. Hiervoor is het blad met de lege levenslijngrafiek nodig. Leerlingen kunnen op een schaal aangeven in hoeverre Maurits of Oldenbarnevelt positief dan wel negatief zouden reageren op de gebeurtenis (op een schaal van -5 tot +5). Voor beide personen wordt een verschillende kleur gebruikt (blauw en rood). Door de punten van dezelfde kleur te verbinden ontstaat een lijn. Tijdens de uitvoering is het belangrijk de leerlingen regelmatig te wijzen op de achtergrondinformatie, die vergeten ze vaak tijdens

het maken van de opdracht. Om het leereffect te vergroten kan de opdracht worden gegeven bij ieder jaartal de argumentatie op te schrijven. Het kan dan wel krap zijn om de les binnen vijftig minuten af te ronden.

Keuzes

Bij het maken van de werkvorm is een aantal keuzes gemaakt. Voor de uitvoering en nabespreking van de opdracht is het van belang deze inhoudelijke keuzes te bespreken. Ten eerste is er voor gekozen om de Franse oriëntatie van Oldenbarnevelt en de Engelse oriëntatie van Maurits niet te noemen. Dit heeft vooral te maken met de stofomschrijving die hier niets over vermeldt. Het toevoegen van deze dimensie zou de opdracht nog complexer maken voor de leerling. Het verschil van inzicht tussen beiden is echter belangrijk in het licht van de arrestatie en executie van Oldenbarnevelt. Hij wordt veroordeeld wegens landverraad, een beschuldiging mede gebaseerd op zijn intensieve contacten met het Franse, en katholieke, hof.

Daarnaast is in de achtergrondbeschrijving van Maurits geen opmerking opgenomen over zijn ideeën over het geloof. Maurits is daar zelf nooit mee op de voorgrond getreden. Waar Oldenbarnevelt privé streng calvinistisch maar in zijn beleid reukelijk was, is over Maurits wat dit betreft weinig informatie beschikbaar. Maurits bezocht tot 1617 remonstrantse kerkdiensten in Den Haag, maar

heeft zich zelden openlijk uitgelaten over zijn geloof. Dit in tegenstelling tot Oldenbarnevelt, die openlijk over zaken van het geloof sprak en vanaf het begin openlijk partij koos voor de remonstranten.

Synode

In de lijst met jaartallen bij de levenslijn is 1602 de vraag om een synode opgenomen. Dit was niet de eerste en zeker niet de enige keer dat dit thema in de Staten-Generaal werd besproken. Meerdere malen heeft de synode op de agenda gestaan. Door onenigheid over de

‘Waar begint de breuk tussen Maurits en Van Oldenbarnevelt zich af te tekenen en hoe kun je dit verklaren?’

vaststelling van de agenda en de oorlog met Spanje die aandacht vergde, heeft het lang geduurd voordat eindelijk een synode plaatsvond. De discussie in 1602 is opgenomen om leerlingen te laten zien dat de vraag om een synode al langer in de Republiek bestond en niet pas tijdens het bestand naar voren kwam. Tevens is de Slag bij Nieuwpoort wel opgenomen maar niet de uitkomst ervan. De winst van Maurits zou de leerling misschien te veel afleiden van de essentie van de veldtocht. Maurits werd op een zeer gevaarlijke en niet gewenste tocht gestuurd door de Staten-Generaal, op aandrang van Holland. De stadhouder staat niet bekend om zijn offensieve daden ►

Links: Maurits van Nassau, prins van Oranje, door Michiel Jansz. van Mierevelt.
Rechts: Johan van Oldenbarnevelt.

en overwinningen op het slagveld. De meeste overwinningen boekte hij veelal in het belegeren van steden. In de jaren 1605-1606 boekte Spinola behoorlijke terreinwinst in het oosten van de Republiek. Op meerdere momenten leek een veldslag tussen beide legers nabij. Telkens als het tot een treffen leek te komen, trok Maurits zich met zijn troepen terug. Bij het vernemen van de winst bij Nieuwpoort is Oldenbarnevelt Maurits tegemoet gereisd. Het verhaal gaat dat zij elkaar in de tent van Maurits hebben ontmoet, waar de stadhouder de landsadvocaat een oorvijs zou hebben uitgedeeld.

Ook moet vermeld worden dat het overleg binnen de Staten van Zeeland over het aanbieden van de grafelijke titel aan Maurits in 1601 in het geheim heeft plaatsgevonden, en dat Maurits hiervan niet op de hoogte was. Oldenbarnevelt heeft geheime notulen van deze vergaderingen onder ogen gekregen tijdens de onderhandelingen met de Spanjaarden in 1608.

Detail uit Maurits in de slag bij Nieuwpoort, 2 juli 1600. Door Paulus van Hillegaert, collectie Rijksmuseum, Amsterdam.

Als laatste is de arrestatie en de executie van Oldenbarnevelt weggelaten. Dit om te voorkomen dat de leerlingen bij het doornemen van de gebeurtenissen al te zeer gestuurd worden. Het laat ook de ruimte aan de docent om deze donkere bladzijde uit de vaderlandse geschiedenis beeldend te vertellen; het stokje, de blinddoek, de beul, het blok, 'maak het kort, maak het kort' etc.

Jaartallen bespreken

Als de leerlingen de levenslijn hebben getekend, start de nabespreking. In de opdracht staan twintig jaartallen vermeld. Alle jaartallen met de leerlingen doornemen is onbegonnen werk. De nabespreking kan gestart worden met de vraag over welke jaartallen het meeste gediscussieerd is of welk jaartal leerlingen moeilijk vinden. Op basis van een korte

inventarisatie kunnen vervolgens drie of vier jaartallen klassikaal besproken worden. De leerlingen zullen graag willen weten of hun levenslijn 'goed' is. Het projecteren van een ingevulde levenslijn op het bord komt hieraan tegemoet, maar betekent ook het einde van het leren bij de leerling. Zij denken dat daarmee de opdracht klaar is. Of het +3 of +4 moet zijn bij een jaartal is minder van belang dan het globale verloop van de grafiek. Centraal in de nabespreking staat vervolgens de breuk tussen de beide staatsmannen. De leerlingen wordt de vraag gesteld wat hen opvalt aan de beide grafieken. Aan de hand van het verloop van de beide levenslijnen kunnen leerlingen daar antwoord op geven. Waar de lijnen in het begin nog ongeveer dezelfde trend vertonen, toont zich vanaf 1609 een toenemende verwijdering tussen beide. Dit is te zien in de grafiek doordat de lijnen daarbij tegengesteld verlopen. Leerlingen constateren dit vaak vrij snel, om ze op weg te helpen wordt in de instructie ook gevraagd een verticale lijn te trekken in 1609.

Vervolg vraag

De vervolgvraag is voor de nabespreking met name van belang. Waar begint de breuk tussen Maurits en Oldenbarnevelt zich af te tekenen en hoe kun je dit verklaren? Laat leerlingen hierover eerst onderling overleggen. Meest gehoorde antwoorden zijn 1600, 1601 of 1609. Voor alle jaartallen zijn verschillende en legitieme antwoorden te geven. De Slag bij Nieuwpoort en het Twaalfjarig Bestand maakten duidelijk dat economische en militaire belangen niet in elkaars verlengde lagen. De geheime discussie over de grafelijke titel voor Maurits in 1601 laat zien hoe de stadhouder werd ingezet in de strijd van gewesten tegen de Hollandse hegemonie. Verzamel op het bord de redenen voor de toenemende verwijdering tussen Oldenbarnevelt en Maurits en vraag leerlingen deze lijst eventueel aan te vullen. Op basis van deze inventarisatie kan met de klas worden gesproken over de vraag welke redenen voor Maurits en Oldenbarnevelt het zwaarst zullen wegen.

Ten slotte wordt met de leerlingen besproken welke maatregelen Maurits in 1618 trof om Oldenbarnevelt uit te schakelen. Daarop aansluitend wordt de vraag gesteld wat Maurits er toe brengt in 1618 deze actie te ondernemen. Waarom nam hij op dat moment actie en niet eerder? De discussie over het geloof onder-

mijnde de eenheid in de Republiek en tastte de positie van de stadhouder aan. Oldenbarnevelt en de Staten van Holland stonden juridisch in hun recht zelf troepen in dienst te nemen maar de toenemende onrust zorgde voor de dreiging van een burgeroorlog. Op het moment dat de Staten van Holland ook de positie van de stadhouder ondermijnen, neemt Maurits maatregelen. De periode na het vestigen van de Republiek was een onzekere tijd waarin de verschillende machtsstructuren nog op zoek waren naar hun positie in de Republiek. Als afsluiting kunnen de leerlingen het vragenblad maken, dit kan ook als huiswerk worden opgegeven.

Eerste scheuren

De verwijdering tussen Oldenbarnevelt en Maurits is vanaf 1609 zichtbaar, maar rond de Slag bij Nieuwpoort waren de eerste scheuren al zichtbaar. 1600 is dus meer dan een jaartal dat makkelijk te onthouden is. De Slag bij Nieuwpoort speelt een belangrijke rol in de bloedige gebeurtenissen die later volgden. Het is een gebeurtenis die helpt het conflict tussen Oldenbarnevelt en Maurits beter te begrijpen. Regelmatig wordt er op gewezen dat het integreren van historische vaardigheden en kennis van belang is om historisch redeneren bij leerlingen te stimuleren.²

Het voorbeeld dat in deze opdracht is uitgewerkt laat leerlingen zien hoe kennis van belang is om betekenis te geven aan het verleden. Kennis is geen doel op zich, maar een voorwaarde om historisch redeneren door leerlingen te stimuleren. Een bepaalde basis-kennis van het verleden mag van een leerling die in 5-havo of 6-vwo examen doet wel worden verwacht, Oldenbarnevelt en Maurits horen daar zeker bij. ■

Gebruikte literatuur

- Deursen, A. Th. van, *Maurits van Nassau. De winnaar die faalde* (Amsterdam 2000).
- Groenveld, S., *Het Twaalfjarig Bestand 1609-1621. De jongelingsjaren van de Republiek der Verenigde Nederlanden*. (Den Haag 2009)
- Prak, M., *Gouden Eeuw. Het raadsel van de Republiek* (derde druk; Amsterdam en Nijmegen 2004)

U kunt een beschrijving van deze les plus werkblad downloaden op www.vgnkleio.nl/kleio. Deze opdracht is ook te vinden in Actief Historisch Denken deel 3. U kunt dit deel bestellen voor € 35,00 door te mailen naar h.haveshes@ils.ru.nl

Dit voorbeeld in Van Nul tot Nu maakt duidelijk hoezeer 1600 een symbool is geworden voor reproductieve kennis zonder betekenisgeving.

► H. Havekes, J. de Vries, & A. Aardema, 2010. *Active Historical Thinking: designing learning activities to stimulate domain specific thinking*. Teaching History, 52-59.

P. Lee, 2005. *Putting Principles into Practice: Understanding History*. In: S. Donovan & J. Bransford (eds.), *How students learn: History, mathematics and science in the classroom*. Washington, D.C.: National Academies Press
B. Vansledright, 2010. *The challenge of rethinking history education: on practices, theories, and policy*, New York, Routledge.